

Eendenkooi en Parkeerplaats Tjeukemeer

Op het Staasbosbeheer-terrein Eendenkooi de Uilesprong heb ik op 13 juli het kleine beertje *Thumatha senex* gevangen. *Thumatha senex* vliegt half-juni tot half-augustus vooral in moerassen en vochtige grasland gebieden. De rupsen leven van mossen en algen.

Op 17 juli ben ik met Gerrit Tuinstra bij de parkeerplaats De Ulesprong aan het Tjeukemeer geweest. Met onze grote lampen hebben wij twee nieuwe soorten voor St. Nicolaasga gevangen. Op mijn laken tussen de muggen en de vliegen zat de uil *Cerapteryx graminis* (bonte grasuil) en op het laken van Gerrit zat de spanner *Scopula immutata* (bosspanner).

Vegelinbossen

Op 13 mei tijdens een wandeling door het Vegelinbos heb ik overdag, met mijn vlindernet de spanner *Cepphis advenaria* (kleine herculesspanner) gevangen. Deze vlinder vliegt eind april tot half-juli. De rupsen eten ook bosbessen. Kennelijk komt de bosbes toch voor in de omgeving van St. Nicolaasga.

Leuke Micro

Op 21-april 2007 heb ik in mijn eigen tuin, overdag de mooie Oecophoride *Esperia sulphurella* gevangen. Dit was de tweede vangst van deze prachtig mooie vlinder in Friesland.

Esperia sulphurella (foto Andy Saunders)

Nieuwe soorten voor Friesland in 2007 Gerrit Tuinstra

Net zoals ieder jaar zijn er ook in het afgelopen seizoen een aantal nieuwe soorten nachtvlinders voor het eerst in Friesland waargenomen. Voor zover bekend zijn er drie nieuwe soorten vastgesteld, twee macro-nachtvlinders en één micro. Van een van de macro's is uitsluitend een rups gevonden. Van de andere twee zijn de

imago's gevangen, beide op licht. De vondsten van de drie soorten worden hieronder op beknopte wijze toegelicht.

Thaumetopoea processionea (eikenprocessierups)

De Nederlandse naam van deze nachtvlindersoort is een beetje verwarrend. Niet alleen de rups heeft de naam gekregen, maar ook het imago wordt met de naam eikenprocessierups aangeduid. Hetzelfde geldt voor de wilgenhoutrups (*Cossus cossus*).

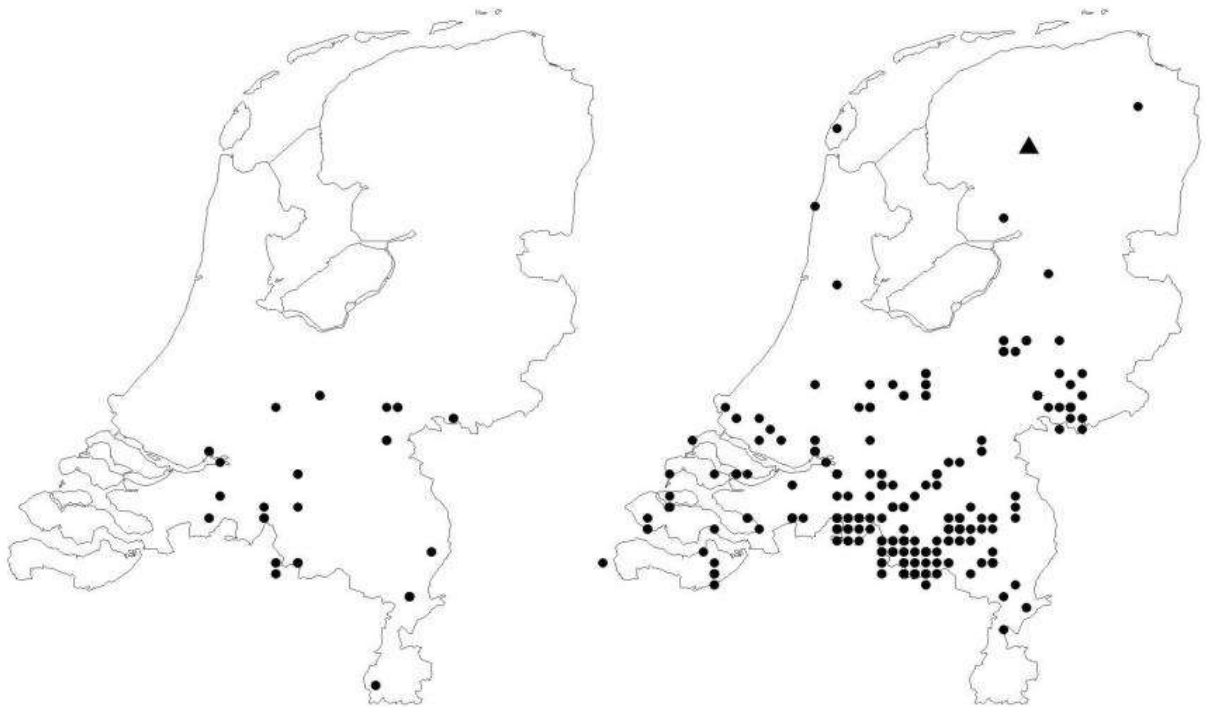
De eikenprocessierups, en hierbij gaat het wel uitsluitend om de rups, is een beruchte. Iedereen kent ze wel uit het nieuws, de rupsen met de brandharen, die bij sommige mensen (hevige) huidirritaties kunnen veroorzaken. De zeer kleine haartjes kunnen gemakkelijk met de wind meegevoerd worden en zo op fietsers of wandelaars, die in de omgeving van de rupsen vertoeven, terecht komen.

Zoals de naam al zegt, zet het vrouwtje van de eikenprocessierups de eitjes af op eik. In het voorjaar komen ze uit waarna de kleine rupsjes beginnen te vreten van de eikenbladeren. De rupsen zitten met vele exemplaren dicht bij elkaar in grote dichte spinsels op eikenstammen of –takken. Vanuit deze spinsels verkennen de rupsen in een lange “optocht” de eikenbomen op zoek naar voedsel. Vandaar ook de naam processierups.

Het mannetje van de eikenprocessierups heeft een spanwijdte van 14 – 16 mm., het vrouwtje is een fractie groter. Het mannetje heeft een grijzige tot bruinige basiskleur met op de voorvleugels een aantal donkerder gekleurde dwarslijnen die daarmee twee banden vormen. Het vrouwtje is wat geliger van kleur, met vagere dwarslijnen.

In de naamlijst van Kuchlein en De Vos (1999) wordt *T. processionea* ingedeeld bij de Thaumetopoeinae, een onderfamilie van de tandvlinders (familie Notodontidae). In de thans veel gebruikte naamlijst van Fauna Europaea (www.faunaeur.org) wordt de soort ingedeeld in een aparte familie, processievlinders (Thaumetopoeidae).

De eikenprocessierups is een soort die vooral in de jaren '90 een behoorlijke opmars gemaakt heeft in Nederland. Ook daarna heeft de soort zich nog behoorlijk weten uit te breiden. Om een beeld te krijgen van de verspreiding in Nederland, zijn de waarnemingsgegevens uit het gezamenlijke bestand van de Werkgroep Vlinderfaunistiek en de Vlinderstichting (databestand Noctua) opgevraagd en verwerkt in de volgende figuur.

Het linker kaartje toont de waarnemingen van de eikenprocessierups tot het jaar 1990. Deze stippen zijn op basis van 59 records uit het databestand Noctua. In het rechter kaartje worden de waarnemingen vanaf 1990 weergegeven. De stippen in dit kaartje vertegenwoordigen maar liefst 629 records uit het databestand, een behoorlijke toename dus van het aantal waarnemingen vanaf 1990. Vooral de laatste jaren breidt de soort zich ook in noordelijke richting uit.

mannetje Eikenprocessierups (*T. Processionea*)
Foto: www2.nrm.se/en/svenska_fjarilar/t/images

Het driehoekje in het rechter kaartje staat voor de waarneming van een mannetje van de eikenprocessierups in het afgelopen seizoen. Dit betrof de eerste waarneming van de soort in Friesland. De vlinder werd door Marten Hunneman gevangen op licht, op 2 augustus, in de tuin net buiten Gorredijk. Het is bekend dat vooral de mannetjes van de eikenprocessierups zwerven en daarbij (ver) buiten hun

“normale” verspreidingsgebied terecht kunnen komen. Waarschijnlijk betrof de vlinder in Gorredijk ook een zwervend mannetje. Vanwege de vrij recente uitbreiding van de soort in noordelijke richting, alsmede de eerste Friese waarneming te Gorredijk in het afgelopen seizoen, is het goed mogelijk dat de eikenprocessierups zich in de nabije toekomst vaker zal laten zien in Friesland. Of we daar echt blij mee moeten zijn valt te betwijfelen. In het zuiden van het land is de soort op plekken een ware plaag, vanwege de brandharen die voor overlast zorgen. Daar wordt de soort dan ook met diverse middelen bestreden. Zo worden ze besproeid met een (biologisch) bestrijdingsmiddel of worden de rupsennesten weggebrand of –gezogen. Of de soort zich in Friesland zo massaal zal vestigen en er hier eveneens dergelijke drastische maatregelen uitgevoerd zullen (moeten) worden, zal in de toekomst blijken. Vooralsnog is de eikenprocessierups een interessante toevoeging aan de Friese nachtvlinderfauna.

Cucullia absinthii

Het genus *Cucullia* (binnen de familie Noctuidae, uilen) kent in Nederland zes verschillende soorten, waarvan twee soorten slechts incidenteel zijn waargenomen. Daarnaast zijn er nog twee soorten van het genus *Shargacucullia*, die een vergelijkbare vorm en formaat hebben als de *Cucullia*'s (*Shargacucullia verbasci* en *Shargacucullia scrophulariae*). Het zijn allemaal vrij forse uilen met een “gestroomlijnd” uiterlijk, door de vrij smalle en puntige vleugels.

Tot voor kort waren er uit Friesland drie *Cucullia*-soorten bekend. De kleinste daarvan is *Cucullia chamomillae*. Deze soort komt vrijwel niet op licht. Mogelijk is de soort daardoor algemener dan vermoed wordt, op basis van de waarnemingsgegevens. Als rups is de soort echter vrij gemakkelijk te vinden, op de voedselplant kamille. *C. chamomillae* lijkt behoorlijk op de algemeen voorkomende *Cucullia umbratica*. Deze soort komt wel op licht en is forser dan *C. chamomillae*. Verschillende soorten kruiden staan op het menu van de rupsen van *C. umbratica*. De derde in Friesland voorkomende soort is *Cucullia asteris*. Het voorkomen van deze soort in onze provincie is vrijwel beperkt tot het waddengebied omdat de soort hier zeeaster als voedselplant heeft.

Een in Nederland minder algemene soort is *Cucullia absinthii*. Deze soort is vooral bekend uit het midden en zuiden van het land en wordt de laatste jaren meer gezien en vooral als rups gevonden. De rupsen hebben een prachtige camouflage en lijken perfect op de bloemen van de voedselplant bijvoet (*Artemisia vulgaris*).

Net als de vorige soort breidt ook *C. absinthii* zich naar het noorden toe uit. Inmiddels is de soort ook in Friesland waargenomen. Begin september werd er door Jeroen Voogd uit Ede een rups gevonden op een plek in zuidelijk Friesland. Nadere gegevens over deze waarneming ontbreken vooralsnog. In de volgende Flinterwille zal op deze waarneming teruggekomen worden.

Cnaemidophorus rhododactyla

Op 1 juli van het afgelopen seizoen ving Hilco Meijer in zijn tuin in Drachten een exemplaar van de vedermot (familie Pterophoridae) *Cnaemidophorus rhododactyla* op licht. Een aantal vedermotten is erg lastig van elkaar te onderscheiden, maar *C. rhododactyla* is met z'n vrij forse formaat en oranje-rode kleur en kenmerkende tekening eigenlijk met geen andere soort te verwarren. Het betrof de eerste waarneming van deze soort in Friesland.

Naar aanleiding van de waarneming is contact opgenomen met Cees Gielis uit Lexmond, specialist op het gebied van vedermotten. Hij noemde het een erg leuke en verrassende vondst. Vooral omdat de soort eigenlijk alleen voorkomt op plaatsen waar kalk in de grond zit. Dit is ook de reden dat de soort vooral in Zuid-Limburg en in de Hollandse en Zeeuwse duinen waargenomen is. De Friese vindplaats Drachten ligt dan ook behoorlijk uit de richting van het "normale" verspreidingsgebied van de soort.

Diverse soorten vedermotten zijn relatief gemakkelijk overdag of in de schemering uit de vegetatie op te jagen en komen in verhouding veel minder op licht. Bij *C. rhododactyla* is dit eigenlijk net andersom en komt de soort juist goed op licht, aldus Gielis.

De rupsen van *C. rhododactyla* zitten op verschillende rozensoorten, bijvoorbeeld hondsroos, maar ook gekweekte soorten. De rupsen zitten in spinsels in de bloemen.

Onderzoek oranjetip-eitjes op look zonder look (*Alliaria petiolata*).

John Boosman

Vorig jaar heb ik in mijn wildeplantentuin in Earnewâld onderzoek gedaan naar de ei-afzet van oranjetipjes op pinksterbloemen (Vlinders 2007 nr. 2). Begin mei 2007 heb ik hetzelfde gedaan op look zonder look planten. Ik ben een paar weken eerder met onderzoek begonnen dan vorig jaar, omdat dit jaar de oranjetipjes in mijn tuin door het warme weer veel eerder vlogen. In 2006 tussen 25 april en 2 juni, in 2007 tussen 5 april en 15 mei. In tegenstelling tot vorig jaar groeiden in mijn tuin nu weinig pinksterbloemen, maar des te meer look zonder look. Vooral de planten die in de volle zon stonden bevatten veel eitjes, die in de schaduw niet of nauwelijks. Toch vond ik op planten die in de halfschaduw van bomen stonden nog wel enige eitjes.

Ik heb me de vraag gesteld of de vlinders bij het ei-leggen op look zonder look, net als bij de pinksterbloem, ook rekening houden met de hoogte en/of het aantal bloemhoofdjes van de waardplant. Omdat ik soms meerdere eitjes of rupsen op één plant vond, vroeg ik mij af wat het criterium voor de vlinder is om één of meerdere eitjes op één plant te leggen: de hoogte van de plant of het aantal hawtjes of misschien beide. Die laatste vraag is interessant omdat rupsen in elkanders nabijheid kannibalistisch gedrag vertonen. Om te voorkomen dat er meer